

ÉLŐ TÖRTÉNELEM

Erg Ágoston

A magyar szocialista irodalom kibontakozó szakaszának egyik sokat ígérő tehetsége, de korán és méltánytalanul feledésbe vészett, tragikus sorsú alakja volt Erg Ágoston. Egész életútja mindössze három és fél évtizedet ölel fel. 1905. május 9-én született Szatmárnémetiben. Szülei korán elváltak, ő pedig fiatal éveit részben Máramaroszigetre került édesanyjánál, részben az időközben Szegeden letelepedett apjánál töltötte. Középiskoláit Szigeten végezte, az egykori református gimnáziumban. Ennek diákjai közül kerültek ki haladó gondolkodású ifjúkori barátai. A város, az iskola szabadelvű légköre döntő módon befolyásolta egyéniségének fejlődését, társadalmi felfogásának, egész gondolkodásmódjának alakulását. A háttármenti, kárpátalji város politikai, társadalmi, művelődési légkörét sok tekintetben néprajzi összetétele is meghatározta. A húszas években mintegy 30 000 lakosú városban románok, magyarok, zsidók, rutének éltek egymás mellett. A sokrétűségből eredő körülmények kizárták a régi magyar arisztokrata világ ridegen elkülönülő kasztszellemét a város életéből. Ez a jelenség megnyilvánult a város iskoláinak falain belül is, és érezhetően befolyásolta a diákok szellemi életét, egymás közötti viszonyát. Az októberi szocialista forradalom eszméit, a magyarországi proletárdiktatúra bécsi emigrációjának ott és más államokban megjelenő kiadványait élénk rokonszenvvel, érdeklődéssel kísérték az ifjúság haladó rétegei is. A szigeti líceum felsős diákjai között, a magukat szocialistáknak valló fiatalok körében Erg egészen fiatalon megismerkedett a marxizmus eszmevilágával, érdeklődése mind erőteljesebben fordult a munkásmozgalom felé. Ez irányú fejlődését elősegítette Orthó Gyula máramaroszigeti vasutas, aki a húszas években kapcsolatba került néhány haladó szellemű diákkal — közöttük Erg Ágostonnal —, és rendszeresen foglalkozott velük.

Családi viszonyai következtében Erg Ágostonnak nem volt állandó otthona. Vakációit hol Szatmárnémetiben lakó rokonainál, hol Szegedre költözött édesapjánál töltötte, ahol 1922-ben ő is végleg megtelepedett, ott is érettségizett. Első irodalmi próbálkozásai még a szigeti középiskolás évekből erednek, és mi sem természetesebb, mint hogy versírással kezdte. Leginkább a líra felelt meg a korabeli ifjúság forrongó hangulatának, vágyainak, új utakat kereső törekvéseinek. Szegeden 1922-ben *Vágyak és jajok* címmel egyik ifjú költőtársával, Szegő Istvánnal közös versfüzetet ad ki. Expresszionista szabadversek voltak ezek is, mint a legtöbb, ezekből az évekből származó költői megnyilvánulás. A zajló élet telítettségét, feszültségét érzékeltetni akaró kötemények hangulatában már felvillant a minden külső jelenségre, benyomásra érzékenyen reagáló ifjúnak a későbbi években sokoldalúan megmutatózó írói tehetsége.

A húszas évek ellenforradalmi viszonyai nem kedveztek a Tisza menti nagy alföldi városban élő fiatal forradalmár irodalmi törekvéseinek. A *Színház és Társaság* című, Szegeden megjelenő hetilapban napvilágot lát ugyan néhány írása, de ezek az alkalmi megnyilatkozások sem itt, sem pedig Erdélyben — Szatmáron és Szigeten, ahol Erg fiatal barátai próbáltak sajtóforumot teremteni maguknak — nem nyújtottak lehetőséget rendszeres írói tevékenységre.

Középiskolai tanulmányai befejeztével Erg Szegedről Pestre megy, de a numerus clausus miatt nem sikerül bejutnia az egyetem orvosi szakára, és 1924-ben Bécsben folytat orvosi tanulmányokat. Baráti kapcsolatai nem szakadnak meg sem magyarországi, sem erdélyi barátaival. Ezeket a kapcsolatokat hazalátogatásai alkalmával gondosan ápolja; külföldi tartózkodása során is összeköttetésben marad barátaival: József Attilával, Győr Ferencsel, a szatmári Vajda testvérekkel (Sándorral és Miklóssal); Tamás Aladárral, Zelk Zoltánnal, velem és másokkal Bécsben is találkozott. Mindig nagy lelkesedéssel, hévvel beszélt a korszak haladó irodalmi, művészeti kérdéseiről, véleménye hozzáfűzésével ismertette a különféle izmusokat, irodalmi irányzatokat, képviselőik álláspontját, programját.

A Bécsben élő magyar emigráció körében ezekben az években élénk irodalmi tevékenység zajlott, különösen Barta Sándor és Kassák Lajos körül alakultak ki markánsabb írói csoportosulások, amelyek között az irodalom és művészet forradalmi szerepének kérdéseiben ádáz viták folytak, éles ellentétek merültek fel, a radikális fiatalok támadták, maradisággal vádolták Kassákot.

Erg élénk érdeklődéssel kapcsolódott be a bécsi magyar emigráció irodalmi életébe. Itt ismerte meg Kassák Lajost, akinek irodalmi, művészi tevékenységét, megnyilatkozásait rokonszenvvel kísérte, s ha mindvégig megkülönböztetett tiszteletet tanúsított is a „Mester“ személye iránt, idővel mind határozottabban bírálta semlegesítő törekvéseit az irodalom, művészet forradalmi szerepét illetően.

Bécsben a húszas évek még lüktető lendülete különösen az emigrációhoz számítható magyar fiatalokat erőteljes forradalmi hangulatban tartotta. Írók, költők, művészek emelkedtek ki soraikból, akiknek munkássága a Magyar Tanácsköztársaság leverése után jelentkező szocialista, kommunista magyar irodalom, művészet kifejlődésében jelentős szerepet játszott. Kétségtelen, ezek közé tartozott Erg Ágoston is.

1924-ben jelenik meg Erg szerkesztésében a bécsi Julius Fischer Verlag kiadásában a *Fiatalok Könyve* című verses antológia, amely Vajda Miklós, Szántó Pál, Heves Ferenc, Győr Ferenc és Erg Ágoston több versét tartalmazta. Erg az antológiával a fiatalok kollektív jelentkezésének bizonyos demonstratív jelleget óhajtott adni, bár ez csak közvetve tűnt ki a verseskönyvhöz írt előszavából. „A versek között vannak impresszionisták, neoprimitívek expresszionisták és mindenféle... — írta. — Egy forrongó nemzedék keresztmetszetét mutatják és a fiatalság válságát.“ Ergnek az antológiában közreadott hét versén is kiütköznek ezek a hatások. De — ahogy Erg az előszóban mondta —: „éreztek, új feladatok várnak reájuk, nem új izmusok, de új művészet.“

A pesti *Népszavában* Szakasits Árpád élesen bírálta az antológiában jelentkező fiatal költő-együttest, beleértve Erg Ágostont is. Ez a kedvezőtlen magyarországi fogadtatás nem riasztotta vissza Erget sem a további írói tevékenységtől, sem az irodalmi tervektől.

Kiterjedt baráti körben élt Bécsben, mégis érezte hontalanságát, többször hangot is adott ennek a kitaszítottágnak, így anyjának dedikált egyik versében, amikor nemlétező otthonát kéri számon: „jó volna / valahova hazamenni / de már beálltam az emlékezések örök kerítése mögé“; vagy egy másik versében: „és sen-

kise tudja megmondani mit keresünk / az idegen városokban.“ Továbbra is helyt kellett állnia, és az idegenség sokszor ránehezedett. Írói tervei, kapcsolatai, honvágya újra és újra hazai tájakra vezetik.

Erg és költőtársai szükségét érezték egy irodalmi folyóirat megjelentetésének, mely a fiatalok új művészeti irányzatának szócsöve legyen, azoknak az irodalmi törekvéseknek a kifejezője, képviselője, melyek a tömegek forradalmi célkitűzéseit művészi eszközökkel kívánták hirdetni.

Igy jelent meg a *Levelek* című úgynevezett folyóirat 1925-ben. A kézzel írt, könyvnyomatoson sokszorosított kiadványból két szám Szigeten készült, és csak zárt körben, előre meghatározott címekre küldve terjesztették. A 3. és utolsó szám Bécsben látott napvilágot, lezárta ezt a sok lelkesedéssel elindított kezdeményezési, mely az akkori idők kiadási feltételeinek, Erg és néhány társa kitartó irodalomszervező kísérleteinek jellemző momentumaként hozzátartozik tevékenysége ismertetéséhez. — Erg következő vállalkozása, a *Fundamentum* 1926-ban Szegeden jelent meg, rendszeres irodalmi folyóiratnak indult, de csak egyetlen számot adtak ki belőle, melyben Erg Ágoston bécsi, pesti, szegedi és erdélyi írói társai szerepeltek, közöttük Kassák Lajos és csoportjának néhány markáns tagja is.

1926-ban jelent meg a *Groteszk plakát*, Erg Ágostonnak e sorok írójával közös újabb verseskötete. A rövid előszó a *racionális* líra érkezését jelzi. Erg valójában meg volt győződve az irodalom, a költészet, általában a művészet ez irányú fejlődéséről, mégis a közreadott verseiben ez az irányvétel csak szórványosan tűnik elő, költészetét még mindig az izmusok uralták. — A huszonegy éves fiatal költő nyomasztó lelkiállapotban élt ebben az időszakban édesapja öngyilkossága miatt. Életének válságos periódusa volt ez az idő. Apja tragikus halálát nehezen heverte ki. Öngyilkossági gondolatok gyötörték, ebben a feldúltságában írja a *Groteszk plakát* című versét: „sírhatnék az anyámnak gyermeki fájó kezekkel / de ... mit mutassak annak aki jobban ismer, mint enmagam enmagamat.“ *Vízió Páris felett* című versében a megingott lelki egyensúlyát visszaállító érzelmi motívumról beszél: „egyetlen szilárd ponton állok kár hogy sötét van / igazán kár hogy sötét van / ... emberek nagyon szeretlek benneteket.“ Igen, ez adta vissza újra régi életkedvét, megrendült bizalmát, bátorságát, munkakedvét: nagyon szerette az embereket.

A *Groteszk plakát*ban megjelent versekkel lezárultnak tekinthető Erg intenzívebb költői munkássága, később még egyes kiadványokban megjelenik egy-egy új verse, de ettől az időtől szinte kizárólag prózai írások, műfordítások, bírálatok, könyvrecenziók születnek tollából. Publikálásukhoz több magyar nyelvű haladó irányzatú folyóirat, de elsősorban a pesti 100% és a Kolozsvárt megjelenő *Korunk* szolgáltattott fórumot.

1927 augusztusában jelent meg Budapesten a 100%, a kommunista párt legális folyóirata. A munkatársak között szerepel Erg Ágoston is, aki lelkesen és kitartóan működik közre a kommunista írócsoport munkájában. Állandó személyes kapcsolatot tartott a 100% szerkesztőségével, amikor Bécsből, majd később Olaszországból — ahova időközben áttelepedett — Szegedre látogatott, vagy Erdélybe utaztában Pesten járt.

A 100% folyóiratról a közelmúltban megjelent terjedelmes irodalomtörténeti gyűjteményben Tamás Aladár többek között ezeket írja: „Erg Ágostonról külön is kell néhány szót szólnom, mint akinek a nevére sem emlékszik, sajnos, ma már senki Magyarországon. Egyik legszorgalmasabb munkatársunk volt. Alig volt szám, melyben ne működött volna közre. Verseket, elbeszéléseket, fordításokat, kritikákat küldözgetett rendszeresen. Érdeklődése igen sok irányú volt... Irodalmi

ízlése és műveltsége, ahogy időről időre feltűnt közöttünk, egyre tiszteletreméltóbb lett...“

A versírással ebben az időben jóformán egészen felhagyott. A 100%-ban mindössze három saját verssel jelentkezett. Írói munkásságában az értékes költői műfordítások mellett főleg a prózaírói, a közírói tevékenység került előtérbe. „[...] prózai írásai egyre határozottabban kifejezésre juttatták a forradalmár író, az aktív kommunista harcos elvi állásfoglalását úgy a magyar, mint a világirodalom, a művészet és a társadalmi fejlődés időszerű jelentős megnyilvánulásaiban, kérdéseiben“ — írja Tamás Aladár.

A modern művészet velencei kiállítása alkalmával a 100%-ban *Az új orosz képzőművészetről* szóló cikkében ezeket írta: „Újat és figyelemre méltót csak Oroszország hozott, objektíven és gazdagon sorakoztatva fel az utolsó évek eredményeit.“ Másik cikkében Bjelik és Pantyelejev *Skid avagy a csavargók köztársasága* című könyve német nyelvű fordításának megjelenésekor részletes ismertetést írt az új orosz élet forradalmi pedagógiai kísérletéről.

Ezekben az években már Olaszországban él (Páduában, Rómában, Milánóban), ott folytatja, ott is fejezi be tanulmányait, és kezd orvosi praxist, hogy megélhetését biztosítsa. Szakmai tevékenysége azonban nem vet véget irodalmi munkásságának.

Írásaiban, cikkeiben keményen bírálja a reakciós politikai töltetű művészeti irányzatokat. Így az *Apostolok kongresszusa* című cikkében, a 100% 1927. októberi számában Marinettit, a futurizmus vezérképviselőjét támadja: „Az ódák elkészülésnek parancsszóra is, de nincs, aki meghallgassa őket. A fasiszta Olaszországban nagy plakátok figyelmeztetik a közönséget, hogy a politikai véleménynyilvánítás szigorúan tilos, mégis, amikor az apostol legutóbb Milánóban járt Mussolinivel együtt, láthatatlan kezek öles betűket festettek a gót katedrális oszlopaira: *Duce, abbiamo fame!* — Vezér, hiába a dinamikus szabadversek, hiába a taktilizmus és a pointilizmus, hiába a kongresszusok, éhesek vagyunk!“ Marinetti és a futurizmus bírálata Erg számára tehát a fasiszmus leleplezését jelentette.

Erg irodalmi működése, írásainak tartalma idővel egyre hangsúlyozottabban politikai színezetet kapott. Erről tanúskodnak a pesti munkás szavalókórusok számára válogatott fordításai a német Kurt Tucholsky és más idegen költők verseiből.

A 100%-ban jelent meg a *2400 kalória* című elbeszélése, amelyet egyik ifjúkori pajtásának tragikus haláláról írt.

Szeretettel ápolta kapcsolatait szülőföldjével, erdélyi barátaival, külföldi útjairól több beszámolója jelent meg Szigeten, Szatmáron kiadott lapokban. Különösen szoros kapcsolatban állott a Kolozsvárt 1926 óta megjelenő *Korunkkal*, amely 1927—1930 között rendszeresen közölte írásait. A *Korunkban* jelent meg Kassák Lajos *Egy ember élete* című könyvéről írt ismertetése.

Erg Ágoston Mussolini Olaszországában élt. A *Korunkban* közölt írásaiban elítélte, leleplezte a fasiszmus szellemi zsoldosait, *Marinetti gépvédő ligája* című cikke jellemző példája Erg antifasiszta publicisztikájának, a kultúrfasiszmus leleplezésének.

Írásai a *Korunkban* is, akárcsak a 100%-ban, felkészültségéről, szilárd marxista szemléletéről, sokoldalú tehetségéről tanúskodtak, akár Proustról, akár a burleszkhősök sajátos komikumáról vagy a fasiszta nőmozgalom kérdéseiről szóltak.

A harmincas évek elején még egyre küldözgette különböző olasz városokból cikkeit, versfordításait. Írásai jelentek meg 1930-ban a rövid élettartamú *Forrás* című irodalmi folyóiratban, amelyet a 100% testvér lapjaként adtak ki, de a horthysta magyar hatóságok felfigyeltek a lapra, és a negyedik szám után betil-

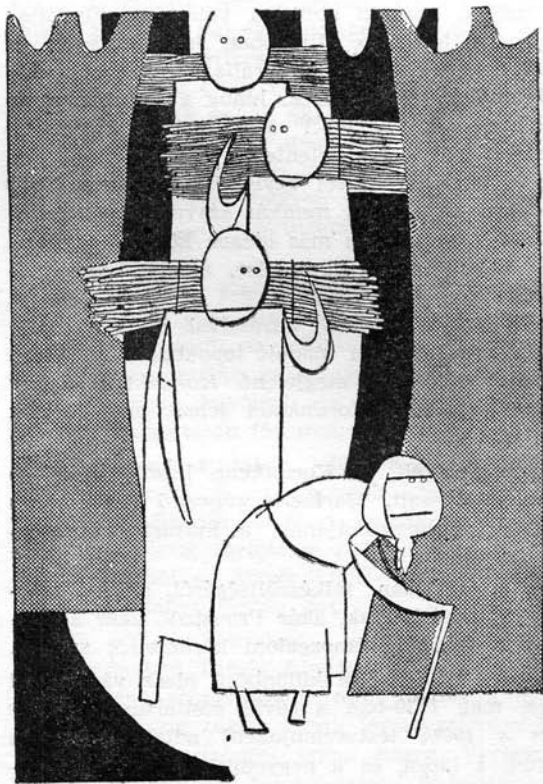
tották. Erg akkor Milánóban folytatott orvosi gyakorlatot. Barátai állítása szerint ott az olasz kommunista párt milánói szervezetének tagja lett volna. Ekkor még szórványosan érkeztek írások tőle, idővel már csak hírek, s aztán egyszerre egészen elhallgatott.

A harmincas évek második felében Olaszországban is fokozódott a fasiszta parancsuralom terrorja, amelynek Erg Ágoston is, mindmáig felderítetlen körülmények között, áldozatul esett. Közvetlenül a második világháború kitérése előtt, állítólag 1939-ben, a hatóságok üldözése elől menekülve, mert már haza sem jöhetett, öngyilkos lett.

A *Korunkban* Gaál Gábor 1939-ben írt nekrológjában drámai meghatódottsággal így búcsúzott tőle: „Keserű emlékezni Erg Ágostonra, mint ahogy keserű a kízó homály mélyén emlékezni a fényre. S Erg Ágoston hogy fénylett!”

És ez a kiváló fiatal tehetség milyen korán, hirtelen és örökre kihunyott egy gyászos emlékeztető korszak pusztító viharában, „nagy kárára mindannyiunknak“.

Heves Ferenc

Palotás Dezső rajza